

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

SOCIAL AND ECONOMIC STATE OF MYKOLAYIV REGION'S RURAL POPULATION

Ірина ГОНЧАРЕНКО,
доктор економічних наук,
Миколаївський державний
аграрний університет

Iryna GONCHARENKO,
PhD Economics,
Mykolayiv State
Agrarian University

Тетяна МОРОЗ,
Миколаївський державний
аграрний університет

Tetyana MOROZ,
Mykolayiv State
Agrarian University

Соціально-економічна трансформація суспільства в Україні призвела до загострення проблеми переважної більшості населення сільських територій. Втрачаючи можливість працювати на підприємствах, в установах, організаціях, сільське населення переважно змушене займатися працею у власному господарстві, яка здебільшого призводить до втрати набутого рівня кваліфікації працівника, є малоефективною, виснажливою та не дозволяє забезпечити бажаний рівень життя родини. Переважна кількість зайнятого сільського населення в сучасній Україні – це особи в працездатному віці, які ведуть тільки особисте підсобне господарство.

За останні роки українські вчені отримали значні результати у формуванні наукових підходів до вирішення проблем соціально-економічного розвитку держави. Окремі аспекти розвитку сільських територій вивчаються соціологами, істориками, екологами, представниками інших наукових дисциплін, однак комплексного вирішення вони поки що не знайшли. Зокрема, з розвитком економічної системи країни виникають та набувають виняткової актуальності нові проблеми, що вимагають наукового вивчення, комплексного теоретичного й практичного розв'язання.

У процесі ринкового реформування сільського господарства все більш відчутним стає внесок господарств населення в забезпеченні країни продовольством. Це домогосподарства, що мають у своєму володінні або користуванні землю і місце проживання яких зареєстровано на території сільських населених пунктів. Так, у Миколаївській області в 2009 році нараховувалося 129 722 сільських домогосподарств. У їх користуванні й володінні знаходилось майже 36% сільськогосподарських угідь, а вклад у сільськогосподарське виробництво за підсумками 2009 року становив 50,6% (табл. 1).

Слід зауважити, що особисті селянські господарства не сплачують податки та не забезпечують фінансування освіти й медичного обслуговування в сільській

місцевості тощо. Зокрема, з огляду на недостатню ефективність виробництва сільськогосподарської продукції та низький потенціал підвищення його інноваційного рівня в умовах загострення конкуренції з боку іноземних виробників, господарства населення мають невтішні перспективи.

Дослідженням встановлено, що кризовий стан економіки підприємств сільських територій Миколаївської області посилює демографічну напруженість. Як наслідок, значна частина населення відкинута за межі бідності, що спричинює зниження народжуваності, підвищення смертності, вимушену міграцію та загальне скорочення сільського населення (табл. 2).

Протягом досліджуваного періоду 2001-2010 років спостерігається постійне зниження кількості та питомої ваги сільського населення. Така ситуація є вкрай тривожною, вона вимагає створення відповідних умов для збереження й виживання населення, без чого підтримання національної безпеки буде справою безперспективною.

Посилюється тенденція поступового зниження освітнього рівня населення сільських територій. Дослідження освітнього рівня керівників сільських домогосподарств Миколаївської області в 2009 році свідчить, що менше 10% з них мають повну та базову вищу освіту (табл. 3).

Об'єктивно, що особи з високим рівнем освіти мають досить обмежені можливості для реалізації свого потенціалу на селі. Поряд із цим сучасні сільські території мають чітко визначену потребу в особистостях, що володіють високим рівнем розвитку творчого потенціалу, умінням системно ставити й вирішувати завдання. Сучасний рівень розвитку системи освіти в сільських населених пунктах, на жаль, значно поступається досягненням кращих навчальних закладів в Україні. Держава не може в повному обсязі гарантувати доступ жителів сільської місцевості до якісної безкоштовної шкільної та до-

Таблиця 1. **Питома вага основних категорій господарств Миколаївської області у виробництві продукції сільського господарства, %**
Джерело: [1]

Показники	Роки						
	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Сільськогосподарські підприємства							
Продукція сільського господарства – всього	62,5	50,3	43,7	47,0	41,9	51,7	49,4
Продукція рослинництва	73,1	72,9	57,0	59,4	59,3	63,5	60,4
Продукція тваринництва	48,4	21,9	17,8	19,5	21,6	20,7	22,6
Господарства населення							
Продукція сільського господарства – всього	37,5	49,7	56,3	53,0	58,1	48,3	50,6
Продукція рослинництва	26,9	27,1	43,0	40,6	40,7	36,5	39,6
Продукція тваринництва	51,6	78,1	82,2	80,5	78,4	79,3	77,4

Таблиця 2. **Населення Миколаївської області, тис. осіб, станом на 1 січня**
Джерело: [1]

Показники	Роки					
	2001	2006	2007	2008	2009	2010
Усе населення (постійне)	1262,9	1218,9	1211,1	1202,8	1195,1	1188,8
Чоловіки	586,8	563,5	559,5	555,1	551,1	548,4
Жінки	676,1	655,4	651,6	647,7	644,0	640,4
Сільське населення	427,9	403,5	398,7	393,2	389,2	387,0
Чоловіки	202,7	190,9	188,7	185,9	183,9	182,9
Жінки	225,2	212,6	210,0	207,3	205,3	204,1
Питома вага сільсько-го населення, %	33,9	33,1	32,9	32,7	32,6	32,6
Чоловіки	34,5	33,9	33,7	33,5	33,4	33,4
Жінки	33,3	32,4	32,2	32,0	31,9	31,9

шкільної освіти. Є проблеми щодо утримання відповідно до вимог державних стандартів та нормативів мережі дошкільних, загальноосвітніх та позашкільних закладів з обов'язковим фінансовим, матеріально-технічним та кадровим забезпеченням, відновлення й будівництва нових дошкільних закладів та шкіл у населених пунктах, у яких вони відсутні.

За таких умов раціональним є поступове збільшення кількості альтернативних, якісно вищих за формами навчання, освітніх закладів, наприклад, гімназій, ліцеїв тощо, а також забезпечення їх належними фахівцями, створення спеціалізованої мережі закладів для виховання й навчання обдарованих сільських дітей, укомплектування їх високоякісним обладнанням, кваліфікованими фахівцями, забезпечення автотранспортом згідно з програмою «Шкільний автобус».

З огляду на вищезначене особливо позитивно варто оцінити досвід роботи Миколаївського територіального відділення Наукового товариства Малої академії наук (МАН) України. Слід вказати на те, що система Малої академії наук є інноваційною за своєю суттю та передбачає формування успішних творчих особистостей. Основним завданням роботи товариства є надання учням необхідного обсягу знань з базових дисциплін, формування відповідної науково-методологічної бази для здійснення колективної та індивідуальної дослідницької роботи за актуальною тематикою, професійної орієнтації й продовження дослідницької діяльності у вищих навчальних закладах. Особливо цінною є така робота для слухачів, що навчаються в населених пунктах, які віддалені від обласного центру. За рахунок державних коштів вони мають можливість працювати в наукових секціях, брати участь у конкурсах, отримувати консультації провідних науковців регіону. Це дозволяє слухачам із сільської місцевості готувати роботи, що достойно конкурують, а також отримують призові місця під час проходження конкурсів-захистів. Отже, робота слухачів у МАН забезпечує для сільських учнів додаткові можливості пізнати себе, розкрити свої здібності, актуалізувати творчий потенціал, розвинути навички і вміння керувати креативним процесом, подолати стереотипи та бар'єри, що обмежують свідомість для подальшого саморозвитку й самореалізації.

Пріоритетним для населення сільських територій є розвиток малого підприємництва у сільській місцевості, тому необхідними є:

- розробка нормативних правових актів щодо підтримки споживчих кооперативів;
- розробка й реалізація програми розвитку споживчих кооперативів;
- розробка рекомендацій з адаптації державної політики підтримки малого підприємництва до потреб села;
- організація і проведення семінарів та науково-практичних конференцій з проблем підприємництва в сільській місцевості;
- розвиток виробничо-технологічної кооперації між сільськими малими підприємствами, а також взаємодії підприємств малого й великого бізнесу на основі впровадження інноваційних технологій, залучення вітчизняних і зарубіжних інвестиційних ресурсів;
- скорочення адміністративних бар'єрів на шляху розвитку підприємництва в сільській місцевості;
- підвищення кваліфікації працівників малих підприємств у сільській місцевості.

У статті висвітлено роль господарств населення в соціально-економічному розвитку села, запропоновано заходи щодо підвищення рівня освіти, активізації малого підприємництва в сільській місцевості. Зроблено висновок про необхідність посилення самоорганізації сільських підприємців для більш повної реалізації наявного потенціалу.

The role of population's economies is revealed in social and economic development of the village, the measures by increasing the educational level, the small entrepreneurship's activation in a rural locality are offered. The conclusion is done about the necessity of self-organization's strengthening of rural businessmen for more complete present potential's realization.

Таблиця 3. **Освітній рівень керівників сільських домогосподарств Миколаївської області в 2009 році, %**

Джерело: [1]

Показники	Чоловіки	Жінки
Голови домогосподарств, що мають освіту		
повну вищу	8,2	6,5
базову вищу	1,8	1,9
неповну вищу	12,8	12,2
повну загальну середню	56,7	30,5
базову загальну середню	13,6	21,3
початкову загальну	6,9	24,9
Голови домогосподарств, що не мають початкової загальної освіти	0,0	2,7
Голови домогосподарств неписьменні	0,0	0,0

Вказані заходи сприятимуть забезпеченню необхідного розвитку вертикальної й горизонтальної кооперації підприємців, створенню нових робочих місць на селі, диверсифікації сільської економіки, задоволенню потреб населення в якісних вітчизняних продуктах харчування, збільшенню доступу підприємців до довгострокових кредитів та інформаційних ресурсів, встановленню й розвитку контактів з оптовими покупцями сільськогосподарської продукції.

Постає також потреба в необхідності реалізації таких умов:

- створення надійних механізмів взаємодії сільських малих підприємств і органів державної влади у вирішенні соціально-економічних завдань;
- формування системи спеціальних програм щодо розвитку соціальної сфери з урахуванням пропозицій сільських підприємців;
- оцінка діяльності сільських підприємств у соціальній сфері;
- організація інформаційного центру підтримки соціальної відповідальності сільських підприємств, формування бази даних про соціальні проекти, що реалізуються за участю підприємців;
- поширення досвіду впровадження соціальних програм за підтримки підприємців;
- участь сільських підприємств у стратегічному плануванні соціально-економічного розвитку села.

Помітну роль у підтримці малого підприємництва на селі повинні мати громадські об'єднання підприємців. Основними завданнями вказаних об'єднань є підвищення престижу підприємництва, активізація його ролі в соціально-економічному зростанні й зниженні рівня безробіття сільських територій. Виконанню поставлених завдань сприятиме: проведення «круглих столів» щодо проблем розвитку малого підприємництва за участю представників органів державної влади і засобів масової інформації, забезпечення реалізації ухвалених рішень; створення при об'єднанні підприємців фондів, що надають спонсорську допомогу молодим підприємцям для їх участі у виставках, ярмарках, що забезпечують їх необхідними ресурсами, просувають продукцію [2].

Заходи державної підтримки сільського малого підприємництва є мало-ефективними без самоорганізації підприємницького співтовариства, здійснення ним послідовних, логічно пов'язаних і цілеспрямованих дій, спрямованих на реалізацію його потенціалу. **Самоорганізація передбачає:**

- виявлення і захист спільних інтересів;
- розвиток взаємодії з метою забезпечення доступу до додаткових ресурсів;
- утворення мережі малих підприємств, зацікавлених у спільній діяльності;
- стимулювання галузевими громадськими об'єднаннями підприємців інтегрованого розвитку малих підприємств насамперед на основі надання аутсорсингових послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сільське господарство Миколаївщини / За редакцією Масалова В.Ю. Статистичний збірник. – Миколаїв, 2010.
2. Гончаренко І.В. Соціально-економічний розвиток сільських територій регіону: проблеми теорії та практики / Гончаренко І.В. Монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2009. – 370 с. – (Сер. «Проблеми регіонального розвитку»).